

Κ. Δ. ΚΑΛΟΚΥΡΗ, Μελετήματα Χριστιανικής Ὁρθοδόξου Ἀρχαιολογίας καὶ Τέχνης, Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1980, σελ. 567.

Ὁ συγγραφεὺς, καθηγητὴς τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογίας ἀπὸ εἰκοσαετίας, παρουσιάζει ἐδῶ συγκεντρωμένας εἰς τὸν παρόντα τόμον 26 μελέτας του ἐπὶ θεμάτων ὀρθοδόξου θεολογίας καὶ τέχνης, διεσκορπισμένας εἰς διάφορα ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ καὶ συλλογικὰ δημοσιεύματα, εἰς τρόπον ὥστε ταῦτα ἐδῶ νὰ εὐρίσκωνται τώρα πρόχειρα πρὸς μελέτην ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων. Θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον ὁ τόμος αὐτὸς νὰ διεδίκετο εἰς εὐρέα στρώματα μορφωμένων Ἑλλήνων, διότι διὰ τῶν μελετῶν αὐτῶν δίδεται ἐναργῆς εἰκὼν περὶ τῶν πατρογονικῶν θρησκευτικῶν μας μνημείων καὶ τῆς ζωγραφικῆς ὀρθοδόξου τέχνης των ἀπὸ τὸν πειστικὸν κάλαμον ἑνὸς πράγματι εἰδικοῦ ἀρχαιολόγου τῆς Ὁρθοδοξίας, βιώσαντος τὰς ἀρχιτεκτονικὰς καὶ ζωγραφικὰς καὶ γλυπτικὰς μορφὰς τῆς θρησκείας μας ὡς ἐκδηλώσεις πιστᾶς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ὅπως τὴν ἐξέθεσαν τὰ ἱερά κείμενα, οἱ Μεγάλοι Πατέρες καὶ οἱ ὑμνογράφοι τῆς Ἐκκλησίας μας.

Ἐδῶ ἐκτίθεται ἡ ἔννοια τοῦ ὄρου Ἐκκλησία, ὡς τὸν ἀντελήφθησαν οἱ Ὁρθόδοξοι Χριστιανοὶ καὶ ἡ διαφορά του ἀπὸ τοὺς ναοὺς τῶν ἄλλων θρησκευμάτων. Καὶ πῶς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἱεραῆς λογοτεχνίας προέκυψεν ἡ συνεπὴς πρὸς τὴν ἔννοιαν ταύτην διαμόρφωσις τῶν ὀρθοδόξων μνημείων μας. Ἰδιαιτέρως ἐμβριθῆς, πειστικὴ καὶ διὰ ἀπειροπληθῶν παραδειγμάτων θεμελιωμένη εἶναι ἡ κατάδειξις τοῦ ὅτι ἡ τέχνη τῶν Βαλκανίων εἶναι δημιούργημα τῶν ὀρθοδόξων κέντρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ὅτι αἱ νεώτεροι ἀπόπειραι σωβινιστικοῦ χαρακτῆρος, νὰ δειχθῆ ὅτι ὑπῆρξε ἀνεξάρτητος παλαιοχριστιανικὴ τέχνη μὲ δυτικὰς ἐπιδράσεις ἀποτελεῖ καθαρὰν προπαγάνδαν.

Ἡ πλήρης ἐνημερότης τοῦ συγγραφέως μὲ τὰ ἀρχιτεκτονικὰ καὶ ζωγραφικὰ χριστιανικὰ μνημεῖα Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως τὸν καθιστᾷ ἱκανὸν νὰ ἀναιρῆ δι' ἀφθόνων παραδειγμάτων τοὺς ἀνακριβεῖς ἰσχυρισμοὺς καὶ νομίζω μὲ τὰς προσέφερον ἐθνικὴν ὑπερησίαν ἀποδείξας τὴν ἐνότητα τῆς ὀρθοδόξου τέχνης ὅτι τὰς μοναδικὰς ἐστίας τῆς εἰς τὰ δύο μεγάλα κέντρα τῆς Ἑλλάδος, τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ Θεσσαλονίκην, ἐξ ὧν ἡ ἀκτινοβολία εἰς τοὺς πέριξ χριστιανικοὺς λαοὺς. Τοῦτο ἔπραξεν ὁ σ. μὲ τὰς διαλέξεις του εἰς ἕλας τὰς δυτικὰς χώρας καὶ τὰ ξενόγλωσσα ἄρθρα του εἰς τὰ εἰδικὰ διεθνῆ συνέδρια.

Εἰδικώτερον εἰς τὸν χρονικὸν καθορισμὸν παλαιοχριστιανικῶν ἢ βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν ναῶν εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος διακρίνεται ἡ ὀξεῖα παρατηρητικότης τοῦ συγγραφέως καὶ ὁ ἀγχίνους συνδυασμὸς πρὸς στοιχεῖα συγγενῆ ἀλλαγῆ εὐρίσκόμενα πού τὸν βοηθοῦν εἰς ὀρθὰ συμπεράσματα. Φυσικὰ κύριος παράγων εἶναι ἡ πλήρης γνῶσις τῶν ναοδομικῶν μορφῶν εἰς ὀλόκληρον τὸν ὀρθόδοξον κόσμον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀληθοῦς χαρακτῆρος τοῦ ὀρθοδόξου ναοῦ ὡς τὸν συνέλαβε καὶ τὸν ἐξέθεσεν ἐπανειλημμένως. Εἰς τὸ ζήτημα ἐξ ἄλλου τῶν εἰκότων, τοῦ τεχνικοῦ καὶ τεχνολογικοῦ χαρακτῆρός των, τῆς ἐποχῆς των, τῆς σχολῆς τῶν ἐκτελεστῶν των καὶ τοῦ συσχετισμοῦ των πρὸς ὅμοια δείγματα τῆς Χριστιανωσύνης εἶναι ἀπαραμίλλος καὶ πειστικὸς, διότι ἡ γνῶσις του ἐκτείνεται εἰς ὅλα τὰ ὀρθόδοξα μνημεῖα καὶ τὸν ἀναδεικνύει εἰς αὐθεντικὸν ἐμπειρογνώμονα. Αἱ παρατηρήσεις καὶ αἱ ἀναλύσεις του περὶ τῆς τέχνης τῶν ὀρθοδόξων τοιχογραφιῶν καὶ μωσαϊκῶν εἶναι πλούσιαι, πρωτότυποι καὶ διδασκτικαί, μωῦσαι εἰς τὰ καλλιτεχνικὰ θέματα τὸν ἀναγνώστην. Τὸ ἄρθρον περὶ τῶν συγγενῶν καὶ τῶν ἄλλοτριῶν σημείων ἐπαφῆς τῆς ὀρθοδόξου τέχνης πρὸς τὴν μοντέρναν τὸ διαπραγματεύεται ἀριστοτεχνικῶς.

Ἄς σημειωθῆ ὅτι ὁ συγγραφεὺς διακρίνει, σημειώνει καὶ αἰτιολογεῖ τὰ σημεῖα τῶν ἀνατολικῶν ἐπιδράσεων ἐπὶ τῆς ὀρθοδόξου τέχνης. Σημειώνει ἐπίσης καὶ τὰς δυτικὰς ἐπιδράσεις ἐπὶ τῆς βυζαντινῆς καθὼς καὶ τὰς ἐπιδράσεις τῆς βυζαντινῆς ἐπὶ τῆς δυτικῆς διὰ πειστικῶν ἐπιχειρημάτων, ὀρθῶς δὲ τονίζει τὸν ῥόλον τῆς χριστιανικῆς τέχνης μὲ τὰς ἀλληλεπιδράσεις Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ὡς μέσου προαγωγῆς τοῦ πνεύματος τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐνότητος μεταξὺ τῶν χριστιανῶν πάσης κατηγορίας. Ἀξιοσημείωτον καὶ ἐπίκαιρον εἶναι τὸ ἄρθρον περὶ τοῦ δένδρου τῶν Χριστουγέννων, τὸ ὁποῖον ὁ συγγραφεὺς πειστικώτατα καὶ διὰ πολλῶν παραδειγμάτων καταδεικνύει ὡς βυζαντινόν, ἔλθον ἐνταῦθα κατὰ τοὺς τετευταίους αἰῶνας ὡς ἀντιδάνειον ἐκ τῆς Δύσεως, πὺ τὸ εἶχε παραλάβει ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς. Ὡς πρὸς τὴν προέλευσιν τῆς Μεσσηνιακῆς Σαμαρίνας θὰ ἤθελα νὰ παρατηρήσω ὅτι τὴν ὀρθότητα τῆς γνώμης τοῦ συγγραφέως ἀποδεικνύει καὶ τὸ γεγονός ὅτι τὸ χωριὸν Ἑλληνοκκλησιὰ δὲν ἐλέγετο Σάμαρι, ἀλλὰ Σιάμαρι, ὅπως τὸ γνωρίζουν οἱ παλαιότεροι Μεσσήνιοι, οἱ δὲ κάτοικοι ἐκαλοῦντο πάντοτε Σιαμαραῖοι. Τοῦτο ἀσχέτως πρὸς τὸ Σαμαρίνα καὶ Σαμαριά, τῶν ὁποίων ὁ τύπος διεμορφώθη μᾶλλον ἐκ παρετυμολογίας μεταγενεστέρως.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ εἶναι σοφὸν καὶ κατατοπιστικὸν εἰς τὴν τέχνην καὶ τὴν οὐσίαν τῆς θρησκείας μας, ἐθνικὸν εἰς τὴν γενικωτέραν προσπάθειαν διευκρινήσεως τῆς τέχνης καὶ μορφωτικὸν εἰς θέματα Ὀρθοδόξου πίστεως καὶ αἰσθητικῆς. Τὸ Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν δικαιοῦται εἰς συγχαρητήρια διὰ τὴν ἐκδοσιν.

Π. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ

* *

THEODOROS K. STEPHANOPOULOS, *Umgestaltung des Mythos durch Euripides*, Athen 1980, σελ. 175.

Ὅπως βλέπομεν εἰς τὸν πρόλογον πρόκειται περὶ ἐναισίμου διατριβῆς ὑποβληθείσης εἰς τὸ ἐλεύθερον Πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου. Εἰς τὸν τετρασέλιδον βιβλιογραφικὸν πίνακα σχολίων καὶ εἰδικῶν μελετῶν περιέχονται ἐργασίαι, μᾶλλον εἰδικαί, ξένων φιλόλογων.

Ὁ πυρὴν τοῦ ἔργου ἐκτίθεται εἰς τὴν εἰσαγωγὴν του, σελ. 15—41, ἐνθα ἐκτίθενται καὶ νὰ συμπεράσματα τῆς εἰδικωτέρας κατὰ δράματα ἀναλύσεως, ἣτις ἐπακολουθεῖ εἰς τὰς σελ. 42—160. Ἐδῶ ὁ συγγραφεὺς προβαίνει ἀρχικῶς εἰς τὴν γενικὴν θεώρησιν τῶν μύθων (τὴν προομηρικὴν μορφήν τῶν ὁποίων ἀγνοοῦμεν) καὶ τοῦ μετασχηματισμοῦ τῶν ὑπὸ τῶν ποιητῶν εἰς τὸ ἔπος, τὴν λυρικὴν καὶ τὴν τραγωδιαν. Διαπιστώνει, ὀρθῶς, ὅτι ἤδη ὑπὸ τοῦ Ἐποῦς οἱ μῦθοι τροποποιοῦνται μὲ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ μυθικοῦ καὶ τοῦ θαυματογενοῦς. Θὰ ἦτο βέβαια ἐνδιαφέρον ἂν ὁ σ. μᾶς ἔδιδεν ἰδέαν τινὰ ἀπὸ τὴν διαπραγματεύσειν τῶν μύθων εἰς τὸ μὴ Ἑλληνικὸν Ἐπος διὰ νὰ φανῆ καλύτερον καὶ ἐκείνων ἢ θεώρησις. Εἰς τὴν λυρικὴν βλέπει τὴν μεταβολὴν τῶν μύθων εἰς τὴν προσαρμολογίαν των πρὸς τὴν παροῦσαν πραγματικότητα, εἰς δὲ τὴν τραγωδίαν τὴν ἀναγέννησιν τῶν Ὀμηρικῶν μύθων ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ ἑξανθρωπισμοῦ των κατὰ τὸ Ἀττικὸν πνεῦμα. Ἐξετάζων τὰς μεταβολὰς τῶν μύθων εἰς τὸν Αἰσχύλον καὶ τὸν Σοφοκλέα ὁ σ. ἐπισημαίνει τὰς μεγάλας μεταβολὰς τοῦ Εὐριπίδου, τοῦ μεταπλάσαντος τὸ ἡρωϊκὸν εἰς καθημερινόν, κατὰ τρόπον ἰδιάζοντα, ὅστις θὰ ἐξετασθῆ εἰς τὴν παροῦσαν διατριβήν. Ὁ σ. παρατηρεῖ μετριοφρόνως ὅτι ἡ ἔρευνά του δὲν ἀξιοῖ πληρότητα.

Ἡ ἐξέτασις γίνεται μὲ μίαν ἐν γενικῆς γραμμαῖς ἐπισκόπησιν τῶν ἐπὶ τοῦ